

СТРУКТУРНА-ГРАМАТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ БЕЛАРУСКІХ ПРЭСОНІМАЎ

Вікторыя Лухверчык

Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта
імя Максіма Танка, Мінск (Беларусь)

STRUKTURAL AND GRAMMATIC FEATURES OF BELARUSIAN PRESSONIMS

Abstract: The article is dedicated to the studying of structural and grammatical features of Belarusian pressonyms. The object of studying was the names of Belarusian publications published on the territory of Belarus in the XIX – XXI centuries. The analysis is carried out on the allocation of educational constructions in which specific nominative models are realized. The position is based that due to the number of structural and grammatical parts, all pressonyms are divided into three groups: monocomponent, bicomponent or multicomponent formations.

Keywords: a system, a structure, an onim, a pressonim, the component of pressonim, bicomponent pressonim, a nominative construction, a nominative model

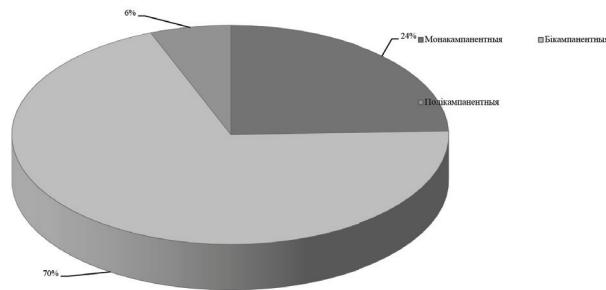
Анамастычная лексіка любой мовы ўтварае гіганцкую макрасістэму, або сістэму сістэм, якая “аб’ядноўвае шматлікія сістэмы і падсістэмы імён, што адносяцца да ўсіх сектараў анамастычнай прасторы <...>; кожны анімічны сектар у кожнай мове мае свае словаўтваральныя і словазмяняльныя парадыгмы, у адпаведнасці з якімі арганізуецца і рэарганізуецца яго лексіка” (Теория и методика ономастических исследований, 2007, с. 50). Адным з такіх сектараў, прычым колькасна даволі шматлікім, з’яўляюцца назвы перыядычных выданняў (прэсонімы).

Найменні газет, часопісаў, бюлетэняў, у тым ліку беларускіх, не атрымалі поўнага апісання ў лінгвістычнай літаратуры. Намі зафіксаваны толькі адзінкавыя працы, прысвечаныя вывучэнню асобных аспектаў утварэння і функцыянавання прэсонімаў (Л. Р. Мухаметзянавай (Мухаметзянова, 2018), Л. Гадуйка і А. Сцеранчук (Годуйко – Стеренчук, 2011)). Аднак важнае і неабходнае навуковае сістэматызацыі назваў перыядычных выданняў абумоўлена разнастайнасцю іх лексіка-семантычнай і структурнай арганізацыі.

Дадзены артыкул прысвечаны выяўленню і апісання структурна-граматычных асаблівасцей сістэмы беларускіх прэсонімаў XIX–XXI ст. на аснове выяўлення тыповых утваральных канструкцый і мадэляў.

Назвы беларускіх перыядычных выданняў па сваіх структурных характарыстыках з'яўляюцца неаднароднай сістэмай. Увесь корпус беларускіх прэсонимаў паводле колькасці структурна-семантычных частак падзяляецца на тры групы: монакампанентныя, бікампанентныя і полікампанентныя найменні. Працэнтныя суадносіны розных структурных тыпаў беларускіх прэсонимаў прадстаўлены на дыяграме.

Дыяграма. Структурныя тыпы беларускіх прэсонимаў

Значная частка прэсонимаў (каля 40%) з'яўляюцца аманімічнымі: з дапамогай ідэнтычных моўных канструкцый у розных рэгіёнах называліся розныя перыядычныя выданні: *Голас калгасніка* (Лаздуны, Ліда, Слонім, 1950¹; Казлоўшчына, 1958; Крупкі, 1938; Стараселле, 1959; Хойнікі, 1957), *Заветы Леніна* (Асіповічы, 1965; Драгічын, 1963; Ружаны, 1944), *Кліч Радзімы* (Любань, Ельск, 1943; Шаркаўшчына, 1967) і інш. Так, з вылучаных 2109 найменняў 1250 назваў, або 60%, можна лічыць унікальнымі.

Група монакампанентных прэсонимаў уключае беспрыназоўнікавыя і прыназоўнікавыя адзінкі.

Аналіз часцінамоўнай прыналежнасці прэсонимаў паказаў, што большасць беспрыназоўнікавых намінацый мае форму простых субстантываў у назоўным склоне: *Актывіст* (Смілавічы, 1928), *Будзёнавец* (Гомель, 1934), *Віцьбічы* (Віцебск, 1991), *Гута* (Барысаў, 1929), *Заклік* (Мінск, 1933); *Лучынка* (Мінск, 1914), *Магістрат* (Віцебск, 1999), *Народ* (Вільня, 1927), *Панарама* (Асіповічы, 2001; Мінск, 1993), *Рух* (Віцебск, 2000), *Сумленне* (Глуск, 1993; Слуцк, 1990), *Царква* (Брэст, 1995) і інш. Фіксуюцца адзінкавыя прэсонимы, выражаныя субстантываванымі прыметнікамі: *Піўная* (Мінск, 2009), *Рабочы* (Бабруйск, 1957; Брэст, 1939; Мінск, 1999). У межах групы вылучаны назоўнікі-кампазіты: *Завочнік-саўпартшколец* (Гомель, 1930), *Кавалерыст-ударнік* (Мінск, 1931), *Лесаруб-сплаўшчык* (Мазыр, 1933),

¹ Тут і далей у дужках прыводзіцца назва населенага пункта, у якім пачало выходзіць перыядычнае выданне, а таксама год публікацыі першага нумара.

Ударнік-лугавод (Палата, 1932), Ударнік-сувязіст (Гомель, 1934; Крычай, 1932) і інш. Зафіксаваны назвы, выражаныя дзеясловамі: *Пераможам* (Мінск, 1933) і прыслоўямі: *Басанож* (Мінск, 2005), *Напагатове* (Мінск, 1933), *Наперад* (Вільня, 1929), *Рэанімова* (Гродна, 1989), *Уперад* (Ліда, 1939; Навінкі, 1957; Чэрвень, 1962).

Значную ролю ў структурнай арганізацыі прэсонімаў адыгрываюць фармальныя сродкі, найбольш актыўнымі сярод якіх з’яўляюцца прыназоўнікі. Пры аналізе прыназоўнікавых канструкцый намі ўлічвалася функцыя, якую выконвае прыназоўнік у складзе оніма. Як трапна адзначаў Ф. П. Балабан, “функцыянуючы ва ўмовах двухбаковых сінтаксічных сувязей, прыназоўнікі з’яўляюцца адначасова і экспанентамі рознага роду адносін, якія ўзнікаюць паміж дэнататамі знамянальных слоў прыназоўнікавага словазлучэння, і звязнымі элементамі гэтых слоў” (Балабан, 1983, с. 18). Адзінкі групы прыназоўнікавых монакампанентных прэсонімаў належаць да ўтваральнай канструкцыі “**pr+Sub**”.

Вылучаны назвы, якія ўтварыліся па мадэлі “**pr+SubP. скл.**” з прыназоўнікам **да**, які паказвае на тое, да чаго заклікаюць, і назоўнікам у родным склоне: *Да злучэння* (Вільня, 1932), *Да працы* (Вільня, 1928).

Шматколькаснай з’яўляецца мадэль “**pr+SubB. скл.**” з прыназоўнікам **за**, які паказвае на асобу, справу і г. д., з мэтай забеспячэння (захавання) дабрабыту якіх ажыццяўляецца дзеянне, і назоўнікам у вінавальным склоне: *За кадры* (Мінск, 1930), *За камунізм* (Барысаў, 1952; Бераставіца, 1967; Глыбокае, 1958; Грэск, 1956; Дуброўна, 1960; Калінкавічы, 1962; Капаткевічы, 1953; Крупкі, 1957; Міёры, Паставы, 1950), *За лес* (Барысаў, 1933), *За прамфінплан* (Гомель, Орша, 1931; Дуброўна, 1935), *За праўду* (Вільня, 1926; Навагрудак, 1944), *За Радзіму* (Бешанковічы, 1956; Жалудок, 1945; Камарын, Мазыр, 1943; Магілёў, 1944; Шарашова, 1947), *За тэмпы* (Мінск, 1931), *За энергію* (Мінск, 1935) і інш.

Прыназоўнік **на** ў функцыі прэсонімаў паказвае: 1) на чалавека, прадмет, на якія накіравана дзеянне (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 200) (мадэль “**pr+SubB. скл.**”): *На акупанта!* (Навагрудак, 1934); 2) на стан, у якім што-небудзь знаходзіцца: *На варце* (Мінск, 1930), *На ўздыме* (Капыль, 1958), або “месца, мясцовасць, у межах якіх што-небудзь адбываецца, знаходзіцца” (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196) (мадэль “**pr+SubM. скл.**”): *На рубяжы, На чужыне*.

Пераважная большасць прэсонімаў належыць да бікампанентных утварэнняў (70% ад агульнай колькасці прэсонімаў). У межах групы былі вылучаны канструкцыі, у якіх рэалізуюцца пэўныя ўтваральныя мадэлі. Група бікампанентных утварэнняў уключае адзінкі без прыназоўніка і з прыназоўнікам у структуры.

Асноўная частка беспрыназоўнікавых бікампанентных найменняў належыць да канструкцый **“Sub+Sub”** і **“Adj+Sub”**.

Большасць адзінак канструкцыі **“Sub+Sub”** рэалізуецца ў мадэлі, утворанай шляхам далучэння да назоўніка ў форме назоўнага склону субстантыва ў форме роднага склону: **“SubH. скл. +SubP. скл.”**: *Ахова працы* (Мінск, 1993), *Большавік ільнаводства* (Дрыса, 1933), *Голас душы* (Міёры, 1991; Мінск, 2000), *Жыццё моладзі* (Вільня, 1926), *Маяк камуны* (Быхаў, 1918), *Навіны пчалярства* (Салігорск, 2014), *Надзея гамяльчан* (Гомель, 1993), *Працаўнік асветы* (Мінск, 1929), *Слова жыцця* (Гродна, 1997), *Сын беларуса* (Вільня, 1924), *Факел друкара* (Віцебск, 1924), *Штурмавік бездарожжа* (Віцебск, 1931) і інш. Адзін з кампанентаў назвы можа з’яўляцца субстантываваным назоўнікам або субстантывам-кампазітай: *Блакнот агітатара-партызана* (Мінск, 1943), *Голас рабочага* (Баранавічы, 1939; Добруш, 1958), *Думка зняволенага* (Гомель, 1924), *Рабочы саўгаса* (Буда-Кашалёва, 1958), *Творчасць зняволенага* (Мінск, 1931) і інш.

У ролі граматычна залежнага кампанента часам выступаюць уласныя імёны (прозвішча (псеўданім), імя па бацьку): *Заветы Леніна* (Жодзішкі, 1950; Ружаны, 1956), *Закліч Ільіча* (Чэрыкаў, 1967), *Сцяг Ільіча* (Радашковічы, 1946; Талачын, 1962; Уваравічы, 1944), *Шлях Ільіча* (Слуцк, 1962), *Шлях Коласа* (Стоўбцы, 1997) і інш. Шырока прадстаўлены адзінкі з кампанентам-тапонімам: *Большавік Дрыбіншчыны* (Дрыбін, 1925), *Голас Краснапольшчыны* (Краснаполле, 1991), *Жыццё Прыдзвіння* (Віцебск, 1994), *Калгаснік Заслаўшчыны* (Заслаўе, 1941), *Калійшчык Салігорска* (Салігорск, 1974), *Навіны Палесся* (Столін, 1963), *Партызан Гомельшчыны* (Журавічы, 1943) і інш. Зафіксаваны і прэсонімы, залежны кампанент у якіх сам генетычна складаецца з субкампанентаў і называе пэўную ўстанову, арганізацыю, орган улады: *Бюлетэнь Беларускага камітэта Міжнароднага савета музеяў* (Мінск, 1999), *Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь* (Мінск, 1997), *Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова* (Магілёў, 1998), *Запіскі Беларускай Дзяржаўнай Акадэміі Сельскай гаспадаркі імя Кастрычніцкай Рэвалюцыі* (Горкі, 1926), *Навіны Беларускага Народнага Фронту “Адраджэнне”* (Мінск, 1988), *Сталінец Белдрэса* (Орша, 1932) і інш.

У межах канструкцыі **“Sub+Sub”** вылучаецца мадэль **“SubH скл.+SubД. скл.”**, утвораная за кошт далучэння да назоўніка ў пачатковай форме назоўніка ў давальным склоне: *Кансультацыя настаўніку* (Мінск, 1938), *Кніга масам* (Мінск, 1932), *Смерць акупантам* (Чачэрск, 1943), *Тэхніка масам* (Мінск, 1932).

Канструкцыя **“Adj+Sub”** рэалізуецца ў дзвюх намінацыйных мадэлях.

Пераважная большасць прэсонімаў утварылася па мадэлі **“Adj+SubH. скл.”** з дапамогай назоўніка ў пачатковай форме і залежнага ад яго прыметніка: *Аўтадарожны сігнал* (Гомель, 1934), *Большавіцкая газета* (Баранавічы, 1927), *Вольная думка* (Капыль, 1929), *Гістарычныя веды* (Мінск, 2002), *Кааперацыйнае жыццё* (Мінск, 1925), *Кніжны свет* (Мінск, 1997), *Маладзёвы крок* (Орша, 1998), *Мясцовыя навіны* (Мінск, 2000), *Нізавы партработнік* (Гомель, 1933), *Палітычная сфера* (Мінск, 2001), *Саўгасная іскра* (Касцюковічы, 1933), *Сялянская гутарка* (Вільня, 1923), *Чырвоная акуллярніца* (Віцебск, 1929), *Юрыдычная газета* (Мінск, 1991) і інш.

Ролю граматычна галоўнага кампанента можа выконваць назоўнік-кампазіта: *Юны тэхнік-вынаходнік* (Мінск, 2006), або субстантываваны назоўнік: *Віцебскі рабочы* (Віцебск, 1917), *Лясны рабочы* (Гомель, 1931), *Малады араты* (Мінск, 1920, 1925), *Саўгаскі рабочы* (Насовічы, 1933). У ролі залежнага кампанента зрэдку ўжываецца састаўны прыметнік: *Гуманітарна-эканамічны веснік* (Мінск, 1996), *Паўночна-Заходні край* (Глыбокае, 2003), *Работніцка-сялянская Беларусь* (Мінск, 1920) і інш.

У структуру прэсонімаў дастаткова часта ўваходзіць тапанімічны кампанент: *Баранавіцкае слова* (Баранавічы, 1991), *Гомельскі будзільнік* (Гомель, 1920), *Жыровіцкая абіцель* (Жыровічы, 1997), *Лідская зямля* (Ліда, 1992), *Пружанскае веча* (Пружаны, 1994), *Чырвоная Тураўшчына* (Тураў, 1931) і інш., або адантрапанімічны: *Варашылаўская эстафета* (Мінск, 1934), *Ленінская іскра* (Полацк, 1962; Сянно, 1963), *Ленінскія ўсходы* (Ляшчанка, 1950), *Сталінскі заклік* (Гарадок, 1933; Мехавае, 1938; Смалявічы, 1934), *Сталінскі прызыў* (Гарадок, 1952; Касцюковічы, 1931; Коханавя, 1946) і інш.

Мадэль **“Adj+SubT. скл.”** утварылася далучэннем да назоўніка ў творным склоне залежнага ад’ектыва: *Ленінскім курсам* (Крупкі, 1963), *Ленінскім шляхам* (Мінск, 1929).

Зафіксавана канструкцыя, утвораная шляхам далучэння постпазіцыйнага ад’ектыва да назоўніка ў назоўным склоне (**“SubH. скл.+Adj”**): *Беларусь калгасная* (Мінск, 1932), *Гоман літаратурны* (Мінск, 2008). У пераважнай большасці прыметнік паказвае на дакладную лакалізацыю перыядычнага выдання: *Газета Слоні́мская* (Слонім, 1938), *Зямля Наваградская* (Мінск, 2001), *Край Смалявіцкі* (Смалявічы, 1995), *Крынічка Бабруйскай* (Бабруйск, 1999), *Тыднёвік Магілёўскі* (Магілёў, 1997) і інш.

Вылучаецца канструкцыя **“Pron+Sub”**, прэсонімы якой утварыліся далучэннем прэпазіцыйнага займенніка да субстантыва ў пачатковай форме (**“Pron+SubH. скл.”**): *Мой універсітэт* (Баранавічы, 2004), *Наша газета* (Вільня, 1929), *Наша каляіна* (Слуцк, 1920), *Наша перамога*

(Лоеў, 1943), *Наша справа* (Вільня, 1926), *Нашы кадры* (Мінск, 1931) і інш. Фіксуюцца назвы, у якіх галоўны кампанент з’яўляецца тапонімам: *Наша Талачыншчына* (Талачын, 2001), *Наша Уручча* (Мінск, 1993).

Шырока прадстаўлены адзінкі, утвораныя па мадэлі **“SubH. скл. + con+SubH. скл.”**, дзе два субстантывы ў пачатковай форме звязаны паміж сабой злучнікам **і**: *Біялогія і хімія* (Мінск, 2013), *Вера і жыццё* (Мінск, 1994), *Кантакты і дыялогі* (Мінск, 1995), *Клопат і любоў* (Мінск, 2002), *Мастацтва і рэвалюцыя* (Мінск, 1932), *Работніца і сялянка* (Мінск, 1946), *Серп і молат* (Лоеў, 1967) і інш.

Сярод беспрыназоўнікавых бікампанентных прэсонімаў вылучаюцца і мадэлі ўтварэння, прадстаўленыя адзінкавымі назвамі, якія з’яўляюцца нетыповымі для фарміравання корпусу беларускай прэсаніміі. Напрыклад: **“Num+ SubH. скл.”** (*Першы ўдарнік* (Віцебск, 1929), *Чацвёртая ўлада* (Мінск, 1996)), **“SubH. скл.+Adv”** (*Газета па-лунінецкі* (Лунінец, 2010)) і інш.

Пашыраны і бікампанентныя ўтварэнні з прыназоўнікам у прэ- або інтэрпазіцыі.

Дастаткова часта прэпазіцыйным прыназоўнікам у структуры прэсонімаў з’яўляецца прыназоўнік **за**, функцыя якога – паказаць на чалавека, якую-небудзь справу і г. д., з мэтай забеспячэння (захавання) дабрабыту якіх ажыццяўляецца дзеянне. Прадуктыўнай з’яўляецца канструкцыя **“pr+Sub+Sub”**, адзінкі якой утварыліся шляхам далучэння назоўніка да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння. Тут вылучаны наступныя мадэлі: **“pr+SubB. скл. +SubP. скл.”**: *За перакоўку людзей* (Мінск, 1934), *За развіццё ільну* (Дрыса, 1931), *За сцяг першынства* (Гомель, 1932) і інш.; **“pr+SubB. скл. +SubT. скл.”**: *За ўладанне тэхнікай* (Мінск, 1931). Шырока прадстаўлены адзінкі, якія ўтварыліся па мадэлі **“pr+Adj+SubB. скл.”** (**“pr+Adj+Sub”**): *За бальшавіцкую свінагадоўлю* (Орша, Палелюм, 1933), *За баявы прафпарат* (Мінск, 1934), *За высокую якасць* (Гомель, 1928), *За генеральную лінію* (Мінск, 1930), *За здаровы паравоз* (Орша, 1931), *За медычныя кадры* (Мінск, 1932), *За пралетарскага інжынера* (Мінск, 1935), *За сацыялістычнае жыццё* (Куранец, 1950), *За стаханаўскі рух* (Гомель, 1936), *За ўдарную арцель* (Мінск, 1930), *За якасны шлях* (Калінкавічы, 1932) і інш. Адзінкавае найменне ўтворана шляхам далучэння постпазіцыйнага прыслоўя да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння (**pr+SubB. скл.+Adv**): *За работу па-новаму* (Мінск, 1933).

Прэсонімы з прыназоўнікам **на** ўтварыліся шляхам далучэння залежнага субстантыва да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння (канструкцыя **“pr+Sub+Sub”**). Зафіксавана мадэль **“pr+SubM. скл.+SubP. скл.”**, дзе прыназоўнік паказвае на палажэнне, стан, у якім што-небудзь

знаходзіцца ці ў які што-небудзь прыводзіцца (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196): *На ахове граніцы* (Заслаўе, 1939), *На варце краіны* (Барысаў, Мінск, 1930), *На варце СССР* (Мінск, 1927), *На чыстцы ЦРК* (Магілёў, 1930) і інш., або на прадмет, знешняя або верхняя частка, паверхня якога з'яўляецца месцам, дзе што-небудзь адбываецца або што-небудзь знаходзіцца (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 195): *На экранях Беларусі* (Мінск, 1957). Вылучаны таксама адзінкі, утвораныя па мадэлі **"pr+SubV. скл. +SubP. скл."**, у якіх функцыя прыназоўніка – паказаць "на дзейнасць, з'яву, якія выступаюць у якасці мэты дзеяння" (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 199): *На штурм бездарожжа* (Лепель, 1932), *На штурм прарываў* (Мінск, 1930), *На штурм прарыву* (Мінск, 1932).

Радзей прыназоўнік **на** выкарыстоўваецца ў інтэрпазіцыі. У прэсонімах, утвораных па мадэлі **"SubH. скл. +pr+SubM. скл."** прыназоўнік паказвае на палажэнне, пазіцыю, стан, у якім што-небудзь знаходзіцца (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196): *Аршанцы на варце* (Орша, 1929), *Беларус на варце* (Мінск, 1943), *Калгаснік на варце* (Лельчыцы, 1931), *Ударнік на варце* (Барысаў, 1930); або "на месца, мясцовасць, у межах якіх што-небудзь адбываецца, знаходзіцца" (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196): *Звязда на рубяжы* (Верхнядзвінск, Дрыса, 1931; Дрыса, Мінск, 1932), *Калгаснік на рубяжы* (Чырвоная Слабада, 1938), *Праўда на рубяжы* (Слуцк, 1935), *Ударнік на будоўлі* (1934). Фіксуецца назва, дзе функцыя прыназоўніка – паказаць "на дзейнасць, з'яву, якія выступаюць у якасці мэты дзеяння" (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 199): *Права на волю* (Мінск, 2002).

Прыназоўнік **на** ў сістэме прэсонімаў ужываецца ў прэпазіцыі і выкарыстоўваецца пры ўказанні на аб'ект, асобу, што вызначаюць характар пэўнага дзеяння або з'явы. Тут намі вылучана канструкцыя **"pr+Adj+Sub"**, адзінкі якой утвараюцца далучэннем ад'ектыва да спалучэння назоўніка з прыназоўнікам. Канструкцыя рэалізуецца ў мадэлях **"pr+Adj+SubM. скл."** (*Па ленінскаму шляху* (Валковічы, Мышкавічы, 1957; Дзісна, 1950; Лагойск, 1933; Тураў, 1958), *Па сталінскаму шляху* (Крулеўшчызна, Поразава, Янушова, 1950; Лельчыцы, 1948; Чашнікі, 1934)) і **"pr+Adj+SubM. скл."** (*Па сацыялістычных рэйках* (Гомель, 1931)).

Прэпазіцыйны прыназоўнікам **над** у функцыі прэсонімаў паказвае на асобу, падзею, ідэю і г. д., што вызначаюць характар, змест дзеяння, працэсу (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 266). Вылучаны адзінкі, утвораныя па мадэлі **"pr+SubT. скл. +SubP. скл."** шляхам далучэння да спалучэння прыназоўніка з субстантывам залежнага

назоўніка: *Пад сцягам Сталіна* (Валеўка, 1950). Фіксуецца назвы, якія ўтварыліся за кошт далучэння прыметніка да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння па мадэлі "**pr+Adj+SubT. скл.**": *Пад ленинскім сцягам* (Ветка, 1956; Высачаны, 1930).

Назвы перыядычных выданняў з прэпазіцыйным прыназоўнікам **у** належаць да мадэлі "**pr+SubB. скл. +SubD. скл.**", адзінкі якой утварыліся з дапамогай залежнага назоўніка, далучанага да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння. Прыназоўнік выкарыстоўваецца для ўказання "на мэту, дзеля якой ажыццяўляецца дзеянне" (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 43): *У дапамогу настаўніку* (Мінск, 1945), *У дапамогу партвучобе* (Мінск, 1928), *У дапамогу самаадукацыі* (Мінск, 1928). Інтэрпазіцыйны прыназоўнік **у** фіксуецца пры ўтварэнні мадэляў "**SubH. скл. +pr+SubB. скл.**", дзе яго функцыя – паказаць на сукупнасць людзей, на якіх накіравана дзеянне (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 42): *Друк у масы* (Слуцк, 1934), *Тэхніка ў масы* (Мінск, 1932), або на прадмет, прастору, з'яву, унутр або ў межы якіх накіраваны рух, дзеянне (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 40): *Аршанцы ў аграпаход* (Орша, 1930).

Злучнік **над** у сістэме прэсонімаў знаходзіцца ў інтэрпазіцыі, злучаючы галоўны і залежны назоўнікі ("**SubH. скл. +pr+SubT. скл.**"), і паказвае на чалавека, прадмет, месца і г. д., вышэй за якія знаходзіцца пэўны прыродны аб'ект (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 202): *Вястун над Убарцю* (Лельчыцы, 2001), *Зара над Друццю* (Бялынічы, 1991), *Зара над Нёманам* (Масты, 1965), *Зара над Сожам* (Карма, 1967), *Святло над Нёманам* (Юрацішкі, 1957).

Назвы перыядычных выданняў з двума прыназоўнікамі ў структуры прадстаўлены ўнікальнымі ўтварэннямі, і таму не маюць патрэбы ў іх апісанні.

Арыгінальнымі па сваёй будове з'яўляюцца прэсонімы, утвораныя па мадэлі "**pr+SubB. скл.+con+*[pr]+ SubB. скл.**", адзінкі якой уключаюць два прыназоўнікавыя субстантывы, аб'яднаныя злучальнай сувязю, аднак адзін з прыназоўнікаў – эліпсаваны: *За тэмпы і якасць* (Быхаў, Клімавічы, 1935; Мінск, 1932; Слуцк, Чырвоная Слабада, 1933), *За шасэ і матор* (Полацк, 1931), *За якасць і тэмпы* (Мінск, 1932).

Група полікампанентных прэсонімаў складае каля 6% ад агульнай колькасці зафіксаваных найменняў. Назвы перыядычных выданняў з'яўляюцца складанымі ўтварэннямі, у якіх вылучаецца некалькі адносна самастойных блокаў.

Група трохкампанентных прэсонімаў з'яўляецца найбольш разнастайнай і шматлікай у групе полікампанентных назваў.

Найбольшай прадуктыўнасцю вызначаецца канструкцыя **“Adj+(Sub+Sub)”** (мадэль **“Adj+(SubH. скл.+ SubP. скл.)”**), адзінкі якой утвараюцца далучэннем прэпазіцыйнага ад’ектыва да субстантыўнага спалучэння: *Дэкадны бюлетэнь Гідраметінстытута* (Мінск, 1932), *Заатэхнічная навука Беларусі* (Мінск, 1958) *Здаровы лад жыцця* (Мінск, 1997), *Інфармацыйны бюлетэнь НКЮ* (Мінск, 1930), *Прафесіянальны рух Беларусі* (Мінск, 1925), *Сельская гаспадарка Беларусі* (Мінск, 1957) і інш.

Пашыраны трохкампанентныя назвы, утвораныя за кошт далучэння прыметніка да субстантыўнага словазлучэння (мадэль **“Adj+(Adj+SubH. скл.)”**): *Беларускі гандлёвы бюлетэнь* (Мінск, 1924), *Лісток ба-явой трывогі* (Пухавічы, 1934), *Мінскія дзелавыя навiны* (Мінск, 1992), *Нацыянальная эканамічная газета* (Мінск, 1992), *Полацкія гістарычныя запіскі* (Наваполацк, 2004) і інш.

Адзінкі намінацыйнай мадэлі **“SubH. скл.+(Adj+ SubP. скл.)”** утварыліся шляхам далучэння назоўніка да ад’ектыўна-субстантыўнага спалучэння: *Голас праваслаўнага беларуса* (Вільня, 1931), *Навіны ветэрынарнай медыцыны* (Мядзель, 1993), *Ударніца калгасных палёў* (Гарадок, Горкі, 1934), *Хроніка культурнага жыцця* (Мінск, 1998) і інш.

У групе трохкампанентных прэсонімаў фіксуюцца назвы з прэпазіцыйным прыназоўнікам **за**. Вылучана канструкцыя **“pr+[Adj+(Sub+Sub)]”** (мадэль **“pr+[Adj+(SubB. скл.+ SubP. скл.)”**), утвораная за кошт развіцця прыметнікам субстантыўнага спалучэння з выкарыстаннем прыназоўніка: *За здаровы лад жыцця* (Гарадок, 2000), *За ўзорную дастаўку друку* (Мінск, 1934). Адзінкі мадэлі **“pr+[Adj+(Adj+ SubB. скл.)”** утварыліся шляхам далучэння ад’ектыва да назоўнікавага спалучэння з прыназоўнікам у прэпазіцыі: *За культурны савецкі гандаль* (Мінск, 1934), *За савецкі культурны гандаль* (Мінск, 1935).

Спецыфічнымі назвамі канца ХХ ст. з’яўляюцца прэсонімы, утвораныя па мадэлі **“SubH. скл.>(SubH. скл.+SubP. скл.)”**, якая складаецца з двух самастойных блокаў, у якім другі блок (назоўнікавае словазлучэнне), пашырае змест першага, выражанага адзіночным субстантывам: *Біялогія: праблемы выкладання* (Мінск, 1995), *Гісторыя: праблемы выкладання* (Мінск, 1997), *Матэматыка: праблемы выкладання* (Мінск, 1995), *Фізіка: праблемы выкладання* (Мінск, 1995) і інш.

Шэраг мадэляў трохкампанентных прэсонімаў і назвы, што належаць да чатырох- і пяцікампанентных утварэнняў, з’яўляюцца адзінкавымі найменнямі і таму не маюць неабходнасці ў іх структурна-граматычным аналізе (каля 2% прэсонімаў): *Бюлетэнь па якасці малочна-масляных прадуктаў Аршанскай міжраённай базы Белкаапмалако* (Шклоў, 1934), *Мясцовы час: трымайся праўды* (Баранавічы, 2003), *На штурм*

прарыву маслазаготовак (Мінск, 1934), *Нясвіжскі час: час праўдзівых навін* (Баранавічы, 2002), *02. Газета віцебскай міліцыі* (Віцебск, 1996) і інш.

Некаторыя полікампанентныя прэсонімы па сваіх сэнсава-граматычных асаблівасцях з'яўляюцца эліптызаванымі (няпоўнымі) назвамі: *Беларуская работніца* і *[беларуская] сялянка (Мінск, 1924), *За своечасовы* *[рамонт] і *якасны рамонт* (Дуброўна, 1935), *Паляўнічы* *[Беларусі] і *рыбалоў Беларусі* (Мінск, 1990), *Сацыяльна-эканамічныя* *[даследаванні] і *прававыя даследаванні* (Мінск, 2005), *Фрагменты фізіялогіі*, *[фрагменты] *культуралогіі*, *[фрагменты] *літаратуры* (Мінск, 1996) і інш.

Такім чынам, аналіз структурна-граматычнай арганізацыі беларускіх прэсонімаў сведчыць аб разнастайнай колькасці кампанентаў, якая можа ўваходзіць у назву перыядычнага выдання, а таксама іх часцінамоўнай прыналежнасці. Колькасць кампанентаў, якая ўваходзіць у назву перыядычнага выдання вар'іруецца ад аднаго да пяці. Пераважную большасць складаюць бікампанентныя ўтварэнні (каля 70%), каля 24% назваў перыядычных выданняў паводле структуры з'яўляюцца монакампанентнымі адзінкамі, 6% назваў належаць да полікампанентных прэсонімаў. Перавага аддаецца адна- і двухкампанентным адзінкам, паколькі пры мінімальнай затраце моўных сродкаў прэсонім можа эфектыўна выконваць галоўную для любога оніма функцыю – намінацыйную.

ЛІТАРАТУРА

- БАЛАБАН, Ф. П.: *Функциональная значимость предлога*. Кишенев: Штеница, 1983. 108 с. Без ISBN.
- ГОДУЙКО, Л. – СТЕРЕНЧУК, О.: *Гемеронимы города Бреста*. In: *Моўнакультурная прастора Брэска-Пінскага Палесся*: зборнік навуковых артыкулаў. Брэст: Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна, 2011, с. 90 – 96. ISBN 978-985-521-268-4.
- МУХАМЕТЗЯНОВА, Л. Р.: *Названия газет и журналов: функционально-прагматический аспект*: автореф. дис. ... канд. фил. наук. Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет, 2018. 27 с. Без ISBN.
- Объяснительный словарь русского языка*. Изд., 2-е, испр. Москва: Астрель, 2003. 421 с. ISBN. 5-17-011274-2, 5-271-03178-0.
- Теория и методика ономастических исследований*. Под общ. ред. А. П. Неполупного. Москва: URSS, ЛКИ, 2007. 254 с. ISBN 978-5-382-00204-0.